

Leg med sproglyde - fonologisk opmærksomhed for de ældste børn i daginstitutionerne i Fredericia Kommune

Et 2-årigt projekt i Fredericia Kommune har gjort børnene mere fonologisk opmærksomme. Nøgleordene til projektets succes har været aktionslæring, tværfaglighed og systematik med materialer og aktiviteter tilpasset målgruppen.

HELLE THERKELSEN

Uddannet folkeskolelærer. Folkeskolelærer og læsevejleder 1997 – 2009. PD i logopædi i 2010
Tale-hørekonsulent ved Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR) i Fredericia siden 2010
Mail: Helle.therkelsen2@fredericia.dk

MARIE POULSEN RIIS

Cand.mag. i audiologopædi i 2006. Tale-hørekonsulent ved Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR) i Fredericia siden 2007. Kombinationsstilling som læsekonsulent og tale-hørekonsulent ved Pædagogisk Psykologisk og Rådgivning og Pædagogisk Udviklingscenter i perioden 2012-2014.

Mail: Marie.riis@fredericia.dk

Fredericia Kommune har i foråret 2015 afsluttet et 2-årigt projekt med fokus på fonologisk opmærksomhed for de ældste børn i daginstitutionerne. Projektet blev igangsat på baggrund af resultaterne af de kommunale sprog- og læseevalueringer i starten af 0. klasse. I Fredericia Kommune har man siden 2009 anvendt evalueringsmaterialet *"Læseevaluering på begyndertrinnet"* (Petersen & Borstrøm, 2004) i indskolingen på samtlige kommunale skoler, og der er lige siden lavet systematisk dataindsamling af resultaterne for hele kommunen. Resultaterne har alle årene vist, at børnene er meget lidt fonologisk opmærksomme, når de starter i skole, mens de generelt har gode kompetencer i ordforråd og bogstavkendskab (se evt. tabel sidst i artiklen). Kompetencer på alle tre områder er væsentlige forudsætninger for den tidlige skriftsprogstilgængelse (Petersen & Borstrøm, 2004).

Forebyggelse og bedre identifikation af børn i risiko for senere læse- og stavevanskeligheder

Vi har haft to hovedformål med at sætte mere fokus på fonologisk opmærksomhed i daginstitutionerne. For det første vil vi styrke den tidlige forebyggende indsats yderligere i førskolealderen i forhold til senere læse-/stavevanskeligheder. For det andet ønsker vi i højere grad at kunne anvende læseevalueringerne i starten af 0. klasse til at identificere de elever, der har særligt svært ved at tilegne sig kompetencer i fonologisk opmærksomhed og derfor er i øget risiko for at udvikle senere læse- og stavevanskeligheder. Dette med henblik på at sætte ind med en forebyggende og målrettet indsats tidligt i skoleforløbet.

For at nå vores overordnede mål opsatte vi følgende delmål for vores projekt i daginstitutionerne:

- at styrke det pædagogiske personales kompetencer i arbejdet med fonologisk opmærksomhed.
- at styrke samarbejdet mellem de kommunale

sprogvejledere og tale-hørekonsulenterne ved Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR). Projektet tænkte vi som en oplagt og meget konkret måde at blive undersøgende på snitfladerne mellem vores faggrupper (arbejdsområder og arbejdstilgange) og dermed styrke samarbejdet fremadrettet også på andre sproglige indsatsområder.

- at sammensætte et materiale og et systematisk program der kunne være inspirerende for både børn og voksne og let tilgængeligt for det pædagogiske personales arbejde med fonologisk opmærksomhed.

Idé og planlægning

Idéen til projektet blev til i PPR i efteråret 2012, hvor vi blev tovholdere for projektet. Overordnet form og rammer har vi planlagt i et tværfagligt samarbejde med vores tale-hørekonsulentkollegaer i PPR, pædagogisk konsulent og læsekonsulent i Pædagogisk Udviklingscenter (PUC) samt kommunens distriktsinstitutionsledere. Materialer og vejledninger er udarbejdet og sammensat af os som tovholdere med gode input og sparring fra vores tale-hørekonsulentkollegaer. PUC har afholdt udgifterne til materialer til de kommunale daginstitutioner. Kommunens fire distriktsinstitutionsledere besluttede, at projektet skulle være en obligatorisk opgave for samtlige 30 kommunale daginstitutioner. De private daginstitutioner fik tilbuddet om at deltage mod betaling af udgifter til materialer, og seks ud af syv private daginstitutioner takkede ja til deltagelse i projektet. Der er således tale om, at stort set samtlige børn årgang 2008 og årgang 2009 i kommunen har deltaget i projektet.

Aktionslæring og samarbejde mellem tale-hørekonsulenter og sprogvejledere

Indsatsen har været organiseret som et aktionslæringsprojekt, hvor tale-hørekonsulenterne har haft rollen som igangsættere og vejledere på aktiviteterne i det konkrete og systematiske program. Vi valgte at sammensætte et systematisk program af flere grunde. Vi ønskede at sikre en minimumindsats med fonologisk opmærksomhed i alle daginstitutioner uafhængig

af de forudgående kompetencer hos det pædagogiske personale. Vi ønskede at nå så bred en børnegruppe som muligt i forhold til aktiviteterne sværhedsgrad, men samtidig også sikre en progression i forløbet. Og endelig ønskede vi med et systematisk program at optimere betingelserne for at lave kvalitative evalueringer af projektet.

Projektet blev skudt i gang med et kursus i fonologisk opmærksomhed for de kommunale sprogvejledere. Sprogvejlederne har derudover fået sidemandsoplæring ved deltagelse i aktiviteterne, og det har fra starten været hensigten, at de ved projektets afslutning skulle overtage ansvaret for at igangsætte og vejlede kommende års indsatser med fonologisk opmærksomhed.

Samarbejdet mellem tale-hørekonsulenter og sprogvejledere har været konstruktivt og præget af åbenhed og respekt for hinandens fagligheder. Vi kan noget hver for sig, og vi kan noget sammen til glæde for børnene.

Materialet og det systematiske program

Vi besluttede tidligt i planlægningen, at indsatsen med fonologisk opmærksomhed skulle målrettes de ældste børn i daginstitutionerne. Dels fordi de fleste daginstitutioner allerede havde tradition for at samle de ældste børn i "store grupper" året før skolestart, hvilket gav os en oplagt ramme for programmet. Dels fordi aktiviteter med fonologisk opmærksomhed kræver et vist sprogligt abstraktionsniveau. Eftersom det for mange daginstitutioner - og dermed også for børnene - var et ret nyt indsatsområde, vurderede vi, at vi bedst kunne ramme et passende niveau i forhold til sværhedsgraden af aktiviteterne, hvis vi valgte de ældste børn i daginstitutionerne ud som målgruppe.

Vi søgte ihærdigt, men kunne ikke finde frem til et samlet materiale eller systematisk program med fonologisk opmærksomhed målrettet børn i daginstitutioner. Derfor valgte vi at sammensætte vores eget systematiske program med fonologisk opmærksomhed for de ældste børn i daginstitutionerne. Programmet er forløbet

over i alt otte gange - fire gange før nytår og fire gange efter nytår med tale-hørekonsulenterne som igangsættere på aktiviteterne hver anden gang. Indholdet af programmet har været ens de to første gange, de to næste gange, osv., således at pædagogerne i storegruppen har skullet gentage nøjagtig de samme aktiviteter med børnegruppen, som tale-hørekonsulenten igangsatte ved seneste besøg. Tale-hørekonsulenten har løbende tilbudt vejledning til pædagoger og sprogvejledere i forhold til udførelsen af og forståelsen for aktiviteterne. Der har været en bevidst progression igennem programmet i forhold til aktiviteterens sværhedsgrad - fra aktiviteter omhandlende generel sproglig opmærksomhed (fx leg med sammensatte ord), til aktiviteter med fonologisk opmærksomhed (leg med rim og stavelser) og til sidst fonemisk opmærksomhed (leg med enkeltlyde). De første fire gange før nytår har således primært omhandlet aktiviteter med sproglig og fonologisk opmærksomhed, mens de sidste fire gange efter nytår primært har omhandlet aktiviteter med fonologisk og fonemisk opmærksomhed.

Inspirationen til de udvalgte aktiviteter i programmet har vi bl.a. fået fra diverse eksisterende materialer til lidt ældre børn i 0. klasse, men vi har også fundet på nye aktiviteter på baggrund af vores viden om fonologisk opmærksomhed og erfaring med fonologisk opmærksomhed for førskolebørn i vores egne kommunale sproglydsgrupper (for børn med fonologiske vanskeligheder). Derudover har vi i programmet inddraget kendte sange og rim.

Aktiviteterne i programmet har vi beskrevet i en udførlig vejledning til hver enkelt gang. Hver daginstitution har fået udleveret en materialekasse, som blandt andet indeholder en rimbog til dialogisk læsning, plancher med bogstavrim til dialogisk læsning, postkort og "brikker" med tegninger til diverse aktiviteter, kompendium med sange og rim, informationsfolder til forældre, andet informationsmateriale til forældre, bogstavplancher, flip-floppere, kridt, simple terningspil, m.v. Illustrationerne er udført af en tidligere kollega for os.

Kvantitativ og kvalitativ evaluering af projektet

Vi har efter projektets 1. og 2. år evalueret med

spørgeskemaer til pædagoger, sprogvejledere og daginstitutionsledere. Hovedkonklusionerne på baggrund af den kvalitative evaluering er:

- De børn, der har været præsenteret for det systematiske arbejde med fonologisk opmærksomhed, er blevet mere fonologisk opmærksomme. Vurderet på baggrund af pædagogernes besvarelser i spørgeskemaer, som fortæller, at mange børn leger videre med sproglydene inspireret af aktiviteterne i storegruppen. Det, at de leger videre med sproglydene i nye sammenhænge og på nye måder, vurderer vi, er et udtryk for en højere grad af fonologisk opmærksomhed.
- Aktiviteterne kan og bliver anvendt af pædagogerne i andre sammenhænge end i storegruppens samling og også til yngre børn.
- Pædagoger og sprogvejledere føler sig klædt på til selv at kunne igangsætte lignende forløb med fonologisk opmærksomhed. Aktionslæringen har været vigtig i den forbindelse.
- Generelt har pædagogerne fundet materialet inspirerende og af passende sværhedsgrad, både for de voksne at igangsætte og for børnene at udføre. Pædagogerne oplever, at materialet især har fanget de børn, der har lettest ved det. Men samtidig beskriver flere pædagoger, at de har kunnet anvende materialet individuelt med de børn, der har sværest ved det.
- Forældrematerialet synes ikke at have haft den ønskede virkning.
- Tværfagligheden vurderes afgørende for projektets fødsel og gennemførelse – de involverede aktører er pædagoger, sprogvejledere, daginstitutionsledere, distriktdagstitutionsledere, skoleledere, SFO-ledere, læsekonsulent, pædagogisk konsulent og tale-hørekonsulenter.
- Fysiske rammer, gruppestørrelse og prioritering fra ledelsen i den enkelte daginstitution spiller en vigtig rolle for en succesfuld gennemførelse af programmet med fonologisk opmærksomhed.

Som en del af projektets andet år har det pædagogiske personale i glidende overgang og 0.

klasselærere også fået tilbud om information og vejledning i aktiviteter med fonologisk opmærksomhed. Der er ikke lavet formelle evalueringer af dette tiltag.

Udover de kvalitative evalueringer har vi kunnet sammenligne resultaterne af de kommunale læseevalueringer i starten af 0. klasse 2014 - efter projektets første år - med tidligere års resultater. Vi har haft en statistiker til at regne på tallene, og vedkommende har vurderet, at den forbedring, der ses i 2014 i forhold til de tidligere år (2009-2013), er statistisk signifikant med en p-værdi på $<0,003$. Vi kan således med statistisk belæg sige, at vores indsats har virket. Interessant er det også at se, at indsatsen

har haft en positiv indvirkning på de to andre skriftsproglige områder, ordkendskab og bogstavkendskab. Vi er ikke i mål i forhold til fonologisk opmærksomhed, men vi har en klar forventning om at komme meget tættere på med projektets andet år, hvor indsatsen i højere grad har forankret sig i det pædagogiske arbejde. Vores klare - men subjektive - oplevelse er, at de børn, vi har mødt i projektets andet år, har været mere fonologisk opmærksomme fra start, end de børn vi mødte i projektets første år. Det er vores indtryk, at indsatsen med fonologisk opmærksomhed for de ældste børn har haft en afsmittende effekt på de yngre børn i daginstitutionerne.

Delprøver	Forventet fordeling	2009	2010	2011	2012	2013	2014 Efter projektets første år
Ordkendskab ("Find billedet")	75 %	71 %	71 %	76 %	75 %	73 %	81 %
	15 %	21 %	21 %	16 %	18 %	18 %	12 %
	10 %	9 %	8 %	7 %	7 %	9 %	6 %
Bogstavkendskab ("Store bogstaver")	75 %	72 %	73 %	78 %	70 %	73 %	78 %
	15 %	18 %	15 %	13 %	23 %	16 %	17 %
	10 %	9 %	12 %	9 %	7 %	11 %	5 %
Fonologisk opmærksomhed ("Vokaler")	75 %	54 %	57 %	60 %	55 %	56 %	65 %
	15 %	19 %	20 %	18 %	17 %	20 %	15 %
	10 %	27 %	23 %	22 %	28 %	24 %	20 %

Tabel 1: Sprog- og læseevaluering 2009 - 2013

Tabel 1 viser resultaterne af den kommunale sprog- og læseevaluering i starten af 0. klasse i perioden 2009-2013. De tre kategorier – grøn, gul, rød – siger noget om, hvor gode barnets skriftsproglige forudsætninger er.

Det anvendte evalueringmateriale er "Læseevaluering på begyndertrinnet" (Petersen & Bqrstrøm, 2004)

Opsummering og tanker om det fremadrettede arbejde med fonologisk opmærksomhed

Vores evalueringer viser, at vi har nået vores delmål og derfor også er kommet tættere på at opfylde vores hovedformål med projektet. De børn, der har været præsenteret for systematisk arbejde med fonologisk opmærksomhed, er blevet mere fonologisk opmærksomme. Flere børn starter i 0. klasse med gode kompetencer i fonologisk opmærksomhed, hvorfor skolerne

i højere grad kan anvende resultaterne i starten af 0. klasse til at identificere de børn, der er i risiko for senere læse-/stavevanskeligheder.

Indsatsen med fonologisk opmærksomhed er afsluttet på projektbasis i foråret 2015. For at kunne sikre fremadrettede indsatser med fonologisk opmærksomhed i daginstitutionerne, har vi anbefalet de fire distriktsinstitutionsledere, at:

- daginstitutionerne kombinerer en systematisk tilgang til fonologisk opmærksomhed med at tænke fonologisk opmærksomhed ind i dagligdagsaktiviteter for de ældste børn
- daginstitutionerne tænker fonologisk opmærksomhed ind i dagligdagsaktiviteter for de yngre børn
- daginstitutionslederne i fællesskab med sprogvejlederne er ansvarlige for at ovenstående bliver gennemført

- sprogvejlederne bliver primære vejledere på indsatser med fonologisk opmærksomhed
- tale-hørekonsulenterne kan inddrages konsultativt ved behov

Vores evalueringer viser, at det pædagogiske personale har fået ejerskab til arbejdet med fonologisk opmærksomhed. De har fået kompetencer til at brede det ud og gøre det til deres eget. Denne metodefrihed tænker vi er vigtig, selv om vi som udgangspunkt anbefaler, at man også anvender en systematisk tilgang lig vores program til de ældste børn.

Referencer

- Petersen, Dorthe Klint & Borstrøm, Ina (2004): Læse-evaluering på begyndertrinnet. København: Alinea.
- Petersen, Dorthe Klint & Borstrøm, Ina (1997). Kan man forebygge ordblindhed i børnehaveklassen? Mål & Mæle, 20 (4), 22-30.

Hører du ikke det hele på arbejdet? Helt nødvendigt!

Sommetider er høreapparaterne ikke nok.
Det synes vi er helt nødvendigt!

Det er her høreprodukter kan blive aktuelt. De kobles ganske enkelt til dine høreapparater eller streamer, så kan du bedre høre den der taler.

Er du nysgerrig på at høre mere?
Kontakt os allerede i dag!

www.comfortaudio.dk

